

Osiemnasta Międzynarodowa Olimpiada Lingwistyczna

Windawa (Łotwa), 19–23 lipca 2021

Zadanie turnieju drużynowego

Podane są zdania w języku garifuna. Większość z nich została wzięta z dwóch tekstów (*Garinagu* i *Áfaruwati méisturu luagu mua*).

- A. Aban háluahani, madein hamuti.
- B. Aban hariñagun tun uwala.
- C. Aban hayabuin súdara lun houdin aríahai hama, mahantiñu dari laruga, binafi ligía háluahani, abanti hadeiruni.
- D. Aban sunti wagía laru beya waganowa lugundun le ñeingiñela wadeirai wawiwandun lun houdin waguburigu óuchaha.
- E. Aban wayabuin lun gabarabaila wayabuin hauéi harutiñu lugundun le habuserun hayuseruniwa kei haidamuni.
- F. Abanya hawarun lun aban lumada, Fernando liña, aban lidin áluahai lumaya aban méisturu ñeingiñe tidan IDES, Elmer.
- G. Aluguruwatu muna to luagu buiti tebegi.
- H. Anhein ayawaha irahü, bíchigame duna lun.
  - I. Ariengatina bun lun bichugunu lun.
  - J. Ariengatiñu hayabuibala.
- K. ¿Átiri bafayeha tuagu dúnigu?
- L. Bimarugaru guríara achülüra yaroun Rubadan.
- M. Dan layánuhan numa sunwandan náunabuni.
- N. Dan le achülürubai *ora* [hiszp. *hora* ‘czas, godzina’] lun wounahouniwa wayabuibai Yurumein giñe, anurarügütiwa ñein giñe tidan úrüwa guríara.
- O. Dan le hachülürun lidan fulasu le, hadeirunrügü *limoto* [hiszp. *moto* ‘motocykl’] labu *likasku* [hiszp. *casco* ‘kask’].
- P. Dan le tatihali nadagimei aban laluguraha halaü, dábula.
- Q. Dan me liabin búguchi, aban towen búguchu.
- R. Darí numuti irahü le meiginbai uwi.
- S. Daríti tachülürun lúguchu aban tariñagun lunla madourunla chumagü le áfarubani.

- T. Gürüla ounli núhabu.
- U. ¿Halía barumuga?
- V. Hiláguatiñu tidan giñe aban guríara lugunduti le ban hañondogunu flúaru [ang. *flour* ‘ma-ka’] lun hadügun heigin umada hadüga durudia.
- W. Hou hamutu durudia tuguya aban houwegun hañibibaña ñi.
- X. Ibdieti ni woun kaba lan waluguraha.
- Y. Ibdieti tiri nóguchu lun.
- Z. ¿Ka badügubai?
- AA. ¿Kaba badüga haruga?
- AB. ¿Kaba ayánuha buagu?
- AC. ¿Ka funa uagu láfarai! ladüga híseti uadagimanu lun.
- AD. ¿Ka ichügun dúnigu to bun?
- AE. ¿Ka unba badügai?
- AF. Keiti mabuserun wama idamuniwama, ítara gubeñadiwa lumagiñe wachülürun lidan fulaso lira, mabuseruntiwa lun idamunibadiwa; aban wayabuin úrüwa ñaunti wagei lun wachülürun yahoun.
- AG. Láhurudaguñai larüna lau abuidagülei le.
- AH. Lárigi aban wawoura wachari lidan sun fulaso le ñiwabai lun buga gabarala lañahowniwa ereba lun weigin.
- AI. Lárigiñe ladüguni aban tiabin lagütu aban tidin adumureha luma nóguchi lun buga lafunderun luádigimari flansu.
- AJ. Lárigiñe ladüguni lani práktika [hiszp. *práctica* ‘praktyka’] tidan IDES, aban híchugun adagimanu lun ñein tidan tayer [hiszp. *taller* ‘warsztat’] lani flansu.
- AK. Lárigiñe lásurun ladüguni lani plan básiko [hiszp. *plan básico* ‘podstawowy plan’], aban lasagarun perito merkantil [hiszp. *perito mercantil* ‘księgowy’]; lidinti adügai lani práktika [hiszp. *práctica* ‘praktyka’] tidan IDES.
- AL. Lidan lubei wachülürun lidan fulaso le giribai Indura, wahati ya wele afagai sungubei wadügüni lun gabarala wawanserun.
- AM. Lidan wachülürubai Rubadan ñeingiñe wayabuin yahaun dusu lidan gádürü hati.
- AN. Ligía máluahanhabani súdara, ladüga mabuseruntu lóguchu lun ladourun.
- AO. Mafeidira wamai wañeñe.
- AP. Marihin numutibu.

- AQ. Méisturu [hiszp. *maestro* ‘nauczyciel’] Marlon aban liabin Balisigiñe luagu gádürü irumu lau.
- AR. Míbediwa achülürutiñu yahoun.
- AS. Nariñahali wachülürun le hun yahoun lidon fulaso le giribai Indura.
- AT. Ñeingiñe aban matrikularüwala [hiszp. *matricular* ‘zapisywać się’] lun lebelurun kolehio [hiszp. *colegio* ‘liceum’].
- AU. Ñeingiñe aban táwarun tun litiña, alugüdaun luagu doínhala dusu machülüngilila.
- AV. Ñeingiñe aban tiabin lúguchu Balisigiñe habu sun líbirigu tidan busu [hiszp. *bus* ‘autobus’] lun yahaun.
- AW. Ñeingiñe híseti lun, labunugun; aniheinti aban fulasu luma ya Tres Konchas haña lun.
- AX. Ñeinti labunugua sagüti láfuridun kolehiogiñe [hiszp. *colegio* ‘liceum’] raban weyu aban lidin abunugua ñein.
- AY. Nichuguba aban pópoutu bun lun basagarun gíbeti úduraü.
- AZ. Peru [hiszp. *pero* ‘ale’] aniheinti aban chumagü, aban lerederun asigenaha luma luagu fulasu le darí lun ladurun larigeirugu.
- BA. Peru [hiszp. *pero* ‘ale’] ligía híseti uadagimanu lun, aban ladügun lani tayeri [hiszp. *taller* ‘warsztat’] habiñe.
- BB. Sun le gábara lumuti ladügun lun labagaridun adüga lumuti.
- BC. Tidán aban aban hachagarun kali [hiszp. *cal* ‘wapno’] tidon flúaru [ang. *flour* ‘mąka’] lun gabarala hounwegun.
- BD. Wéiriti eyeri le.
- BE. Wéiritu hiñaru to.
- BF. Weyu ligira aban lidin doín nege disi, machülünti, aban táwaha lani señora [hiszp. *señora* ‘dorosła kobieta, żona’] houn sun lumadagu anhein anihein lubei hama.
- BG. Ya Duruwiyu lebelura lidan furumiñe furendei dari lun ladüguni lagumuhoun le lisisin.
- BH. Yagiñe waruguda lun woudin Balisi, híbiri lun Nigarawoun, híbiri lun Wadimalu.
- BI. Yara Lagunurugu anihein badiya; bunaguati badiya, yuga, alugurahati watu, eifi, awasi.
- BJ. Yumbuitina hamuga anhana giara.

Garínagu

1. *Opowiem wam, jak przybyliśmy do tego miejsca, które nazywa się Honduras.*
2. *Gdy nadszedł czas, by wygnano nas z Saint Vincent, uciekliśmy stamtąd na trzech statkach.*
3. *Wtedy przybyliśmy [tutaj], aby [móc] odejść [= przybyć] od Białych, bo oni chcieli nas wykorzystać jako swoich niewolników.*
4. *Skoro nie chcieliśmy być niewolnikami – bo odkąd przybyliśmy do tego miejsca byliśmy niewolnikami – [więc] skoro nie chcieliśmy być niewolnikami, przybyliśmy tu na tych trzech statkach.*
5. *Na jednym [statku] więc dosypali wapno do mąki, żeby oni umarli.*
6. *Ci z jednego statku zginęli, gdy zaczęli wyrabiać mękę, żeby zrobić tortille.*
7. *Oni zjedli tortille i wtedy umarli w drodze.*
8. *Niewielu z nas tutaj przybyło.*
9. *Do Roatán dotarły tylko dwa statki.*
10. *Gdy przybyliśmy na Roatán, był 12 kwietnia.*
11. *Stąd pojechaliśmy do Belize, inni do Nikaragui, inni do Gwatemali.*
12. *Wtedy wszyscy osiedliliśmy się przy plaży, bo tam znajdowaliśmy wszystko, co potrzebne do życia, żeby nasi przodkowie chodzili łowić ryby.*
13. *Więc wszędzie zajmujemy się rolnictwem, abyśmy mogli upiec chleb z kassawy, żeby się nim żywić.*
14. *Odkąd przybyliśmy do tego miejsca, które nazywa się Honduras, znosiliśmy wszystko, aby móc iść dalej.*

Áfaruwati méisturu luagu mua

15. *Nauczyciel Marlon przyjechał z Belize, gdy miał cztery lata.*
16. *Tutaj w Trujillo poszedł do pierwszej klasy [i pozostał], dopóki nie skończył szóstej klasy.*
17. *Gdy skończył [podstawówkę], jego babcia przyszła porozmawiać z moim ojcem, żeby on [Marlon] się nauczył pracować z drewnem.*
18. *Gdy zaczął pracować, sprzedawał krzesła i stoły.*
19. *Więc zapisał się i poszedł do liceum.*
20. *Gdy on skończył, przeszedł [= zrobił] podstawowy plan i otrzymał dyplom księgowego; odbył [= zrobił] swoją praktykę w IDES.*
21. *Gdy on odbył [= zrobił] swoją praktykę w IDES, dali mu tam pracę w warsztacie stolarskim.*
22. *Ale lubił pracę i założył swój warsztat u nich w domu.*
23. *Więc lubił siał; miał ziemię w miejscu zwanym Tres Conchas.*
24. *Tam siał; za każdym razem, gdy wychodził z liceum po południu, szedł tam siał.*
25. *Ale był jeden Metys, który zaczął się z nim kłócić o tę ziemię, aż w końcu strzelił mu w ucho.*
26. *Ten dzień się skończył, była dziesiąta, a on nie wracał, [więc] jego żona zadzwoniła do wszystkich jego przyjaciół, aby zapytać, czy jest z nimi.*
27. *Wtedy powiedzieli jej, że go nie ma.*
28. *Więc ona zadzwoniła do jego cioci zapytać, [jak to się stało], że już północ, a on jeszcze nie przyszedł.*

29. *Oni znowu zawołali jego przyjaciela o imieniu Fernando, który wyjechał go szukać razem z innym nauczycielem IDES, Elmerem.*
30. *Gdy dotarli w tamto miejsce, znaleźli tylko jego motocykl i kask.*
31. *Wtedy szukali go, ale nie znaleźli.*
32. *Wtedy przyszli na policję, żeby [policjanci] towarzyszyli im w poszukiwaniu go, [ale] oni nie chcieli; szukali go do następnego dnia i w końcu go znaleźli.*
33. *Więc jego matka przyjechała tutaj z Belize ze wszystkimi jego braćmi autobusem.*
34. *Gdy przybyła jego matka, poprosiła, aby nie więzili Metysa, który go zabił.*
35. *Dlatego policja go nie szuka, bo matka [Marlona] nie chce, żeby go uwięzili.*
36. *Dlaczego on go zabił! Był osobą pracowitą.*
37. *Tam w Barranco Blanco miał arbuzy; siał arbuzy, maniok; sprzedawał drewno, fasolę, kukurydzę.*
38. *Wszystko, co mógł robić, żeby zarobić na życie, to robił.*

(a) Dopasujcie pozostałe zdania w języku garifuna do poniższych tłumaczeń:

39. *Dam ci łódź, żebyś złowił dużo ryb.*
40. *Oni powiedzieli, że przyjdą.*
41. *Powiedziałem ci, żebyś mu ją dał.*
42. *Nie straćmy naszego języka.*
43. *Gdy twój ojciec przyjdzie, twoja matka umrze.*
44. *Pies pogryzł moją rękę.*
45. *Jeśli chłopiec płacze, dasz mu wodę.*
46. *Sprzedawane są domy po dobrej cenie.*
47. *Ten mężczyzna jest wysoki.*
48. *Ta kobieta jest wysoka.*
49. *Spotkałem chłopca, który nie je mięsa.*
50. *On nie wie, jak ma na imię moja matka.*
51. *On pociera swoje ramię tą miotłą.*
52. *Nie widzę cię.*
53. *Przyszedłbym, gdybym mógł.*
54. *Już nie wiemy, co sprzedać.*
55. *Gdy on ze mną rozmawia, zawsze mu odpowiadam.*
56. *Kto ci dał tę sukienkę?*
57. *Gdzie śpisz?*
58. *Co zrobiłeś?*
59. *Dla kogo to zrobisz?*
60. *Co będziesz robił jutro?*
61. *Kto cię poleci?*
62. *Ile zapłaciłeś za sukienkę?*

⚠ Wiele wyrazów języka garifuna pochodzi z innych języków. W zdaniach (1–62) wyżej jest kilka zapożyczeń, pochodzących z następujących źródeł:

hiszpański: *avanzar* [abaɲsár] ‘iść dalej’, *aprender* [aprendér] ‘uczyć się’, *maestro* [maéstro] ‘nauczyciel’, *patilla* [patíya] ‘arbuz’, *sacar* [sakár] ‘wyjąć, otrzymać’, *tía* [tía] ‘ciocia’, *tortilla* [tortíya] ‘tortilla’, *yuca* [yúka] ‘maniok’

francuski: *dix* [dis] ‘10’, *douze* [duz] ‘12’, *place* [plas] ‘miejsce’, *premier* [prəmje] ‘pierwszy’, *quatre* [katr] ‘4’, *six* [sis] ‘6’, *table* [tabl] ‘stół’

kari’nja: *ereepa* ‘jedzenie’ (> hiszp. *arepa* ‘placek kukurydziany’) i wiele innych

(b) Przetłumaczcie na język polski:

- Ariengatu núguchu nun nabuidunu muna.
- Hísieti uwi lun.
- Nani guríara to.
- ¿Ka babuserubai?
- Íbidieti nun átirila irumu tau.
- Yumbuitibu hamuga anhabu giara.
- Áfarati búguchi aban ounli.
- Háluaha háfuridun óuchaha haruga.
- Nidin aríahai úduraü.
- Nuguya mabuseruntina nuádigimari.
- ¿Ka tiri lani señora?
- Ariha hamutina súdara.
- ¿Ka abu ludin?
- ¿Ka biribai?
- Wagía madüguntiwa guríara.
- Máfaru numutu hiñaru to.

(c) Przetłumaczcie na język garifuna:

- *Nie wiem, jak ma na imię twój ojciec.*
- *Nie widzą tego miejsca.*
- *Nie wiecie, jak ma na imię ten mężczyzna.*
- *Ta miotła jest nasza.*
- *Nie zabijeś/aś mnie.*
- *Nie widzimy tej łodzi.*

(d) Język lokono to język blisko spokrewniony z garifuna. Podane są wyrazy w języku lokono i ich tłumaczenia na język polski w kolejności losowej:

aba, biama/bian, bui, dike, diki, donkon, dukhun, duna, farun, hiyaro, khabo, kuthu, lira, tora

*kobieta, babcia, ucho, ręka, ramię, tamten, tamta,
ty, zabić, spać, widzieć, po, jeden, dwa*

- i. Ustalcie prawidłowo odpowiedniki.
- ii. Na wcześniejszym etapie wyraz lokono, oznaczający ‘spać’, zawierał w rdzeniu inną spółgłoskę. Który dźwięk się zmienił?

⚠ Odpowiedniki fonetyczne w wyrazie, oznaczającym ‘tamta’, nie są dokładnie takie, jak moglibyście się spodziewać.

(e) Mówiąc w języku garifuna, kobiety i mężczyźni czasami używają różnych wyrazów dla oznaczenia tych samych pojęć. Wypełnijcie puste komórki poniższej tabeli. (Zacienionych nie trzeba wypełniać.)

garifuna (kobieca mowa)	garifuna (męska mowa)	lokono	kari'nja	polski
eyeri		wadili	wokory	
ati				<i>papryka</i>
		dei	awu	
		dakoti	ypupuru	<i>moja noga</i>
			ajamosaiky	<i>twój paznokciec</i>
		kathi	nuno	
baligi			werùndòpo	
	amürü	bui		→ (d)
				<i>mój hamak</i>
	würi			<i>kobieta</i>
hugía (huguya)			amyjaron	
		kabun	oruwa	
	günwüri		kowai	<i>haczyk wędkarski</i>
hürü	wayumu	koa	wajumo	<i>krab</i>
		kodibio	tonoro	
		dalikin	yjeki	<i>mój zwierzak</i>
		marishi	awasi	
			enàtary	<i>jego nos</i>
			kurijara	
		banahu	ore	
		shifen	ituna	<i>być/stać się zgorzkniałym</i>
mua			nono	
		shimarha	pyrywa	<i>strzała</i>
		oniabo, iniabo	tuna	
		khayaba	kusipo	<i>pchła</i>
		ikikhodo	wàto	
		hadali		<i>słońce</i>
		bahu rheroko	pena	<i>drzwi</i>
núbana			yjere	
		shiba		<i>kamień</i>
		udaha	pi	<i>skóra</i>

Poniżej podano niektóre (nie wszystkie) wyrazy do wypełnienia:

agifida, amoro, au, balishi, bena, bodehi, bubada, búbara, dakora, dübü, dunuru,
gimara, hayaba, horhorho, hui, lígiri, lushiri, niligün, nügudi, nügüra, topu, ubanaü,
uburei, úraü, weju, woryi, wügüri, yegü

proch, ptak, ziemia, wątroba, księżyc, moja wątroba

⚠ Odpowiedniki fonetyczne w wyrazie, oznaczającym 'księżyc', nie są dokładnie takie, jak moglibyście się spodziewać.

(f) Podane są zdania w języku lokono i ich tłumaczenia na język polski w kolejności losowej:

1. Bian thoyothonon dadukha.	A. Tu są dwie formy ukształtowania terenu.
2. Bian horhorho yâka.	B. Zobaczyłem dwie dorosłe kobiety.
3. Bian kasakabo diki landa.	C. Będzie walczył z jaguarem.
4. Dashî danoro diakoka.	D. Dorosła kobieta usłyszy ptaki.
5. Dashimakufa hîri loko a hu.	E. Zawołam was po imieniu.
6. Ikî kolokoka to hime.	F. On widział jaguara.
7. Ludukha to kabadaro.	G. Ryba jest w ogniu.
8. Lufarafa to kabadaro oma.	H. Będą wyśmiewali mnie.
9. Lufarafa.	I. Będzie walczył.
10. Lufarufa aba kabadaro.	J. Przyjechał za dwa dni.
11. Namithadufa de.	K. Dorosła kobieta będzie słuchała ptaków.
12. To thoyotho kanabafa to kodibiobe khonan.	L. On zabije jednego jaguara.
13. To thoyotho kanabufa to kodibiobe.	M. Moja głowa jest na mojej szyi.

i. Ustalcie prawidłowo odpowiedniki.

ii. Przetłumaczcie na język polski:

14. Lufarufa aba kabadaro tora hiyaroma.
15. Hushimaku we.
16. Horhorho diakoka to shibabe.

iii. Przetłumaczcie na język lokono:

- N. Mężczyzna będzie słuchał.
- O. Będziemy się śmiali.
- P. Będą krzyczeli.
- Q. Tu jest trzech mężczyzn.

(g) Na arkuszu odpowiedzi znajduje się lista słów języku garifuna. Przetłumaczcie jak największą liczbę z nich na język polski.

⚠ Język garifuna (czy język czarnych Karibów) należy do gałęzi karaibskiej rodziny arawackiej. Mówi nim około 150 000 osób w Hondurasie, Belize, Gwatemali i Nikaragui oraz w diasporze Garifuna w USA.

Język lokono (czy arawacki) należy do gałęzi karaibskiej rodziny arawackiej. Mówi nim około 2 500 osób w Gujanie Francuskiej, Surinamie, Gujanie i Wenezueli.

Język kari'nja (czy karibski) należy do rodziny karibskiej. Mówi nim około 6 000 osób w Gujanie Francuskiej, Surinamie, Gujanie i Wenezueli.

IDES = Instituto Departamental Espiritu del Siglo (Departamentalny Instytut „Duch Stulecia”) to organizacja z siedzibą w Trujillo, w departamencie Colón (Honduras).

ch (garifuna) ≈ cz w *czas*; h (garifuna) = h w angielskim słowie *home*; j (kari'nja) = y (garifuna) = j; kh i th (lokono) są wymawiane odpowiednio jak k i t, ale z przydechem; ñ (garifuna) = ñ w słowie *koń*; ü (garifuna) = u (lokono) ≈ y w *pył*.

Metys to osoba hiszpańskojęzyczna o mieszanym europejskim i rdzennym amerykańskim pochodzeniu. Z kolei ludność Garifuna ma mieszane pochodzenie afrykańskie i rdzenne amerykańskie.

Chleb z kassawy to chrupiący cienki okrągły chleb z mąki maniokowej.

⚠️ Poza odpowiedzią żadne wyjaśnienia nie są wymagane; takie wyjaśnienia nie będą punktowane.

—Andriej Nikulin, Milena Wenewa

Tekst polski: Daniel Rucki, Andriej Nikulin, Elysia Warner.

Powodzenia!

- (b)
- Ariengatu nóguchu nun nabuidunu muna.
  - Hísieti uwi lun.
  - Nani guríara to.
  - ¿Ka babuserubai?
  - Ibidieti nun átirila irumu tau.
  - Yumbuitibu hamuga anhabu giara.
  - Áfarati bóguchi aban ounli.
  - Háluaha háfuridun óuchaha haruga.
  - Nidin aríahai úduraü.
  - Nuguya mabuseruntina nuádigimari.
  - ¿Ka tiri lani señora?
  - Ariha hamutina súdara.
  - ¿Ka abu ludin?
  - ¿Ka biribai?
  - Wagía madüguntiwa guríara.
  - Máfaru numutu hiñaru to.
- (c)
- *Nie wiem, jak ma na imię twój ojciec.*
  - *Nie widzą tego miejsca.*
  - *Nie wiecie, jak ma na imię ten mężczyzna.*
  - *Ta miotła jest nasza.*
  - *Nie zabijeś/aś mnie.*
  - *Nie widzimy tej łodzi.*
- (d)
- i.
• <i>kobieta</i>	• <i>ty</i>
• <i>babcia</i>	• <i>zabić</i>
• <i>ucho</i>	• <i>spać</i>
• <i>ręka</i>	• <i>widzieć</i>
• <i>ramię</i>	• <i>po</i>
• <i>tamten</i>	• <i>jeden</i>
• <i>tamta</i>	• <i>dwa</i>
- ii. _____ > _____

(e)

garifuna (kobieca mowa)	garifuna (męska mowa)	lokono	kari'nja	polski
eyeri		wadili	wokory	
ati				<i>papryka</i>
		dei	awu	
		dakoti	ypupuru	<i>moja noga</i>
			ajamosaiky	<i>twój paznokieć</i>
		kathi	nuno	
baligi			werùndòpo	
	amürü	bui		→ (d)
				<i>mój hamak</i>
	würi			<i>kobieta</i>
hugía (huguya)			amyjaron	
		kabun	oruwa	
	günwüri		kowai	<i>haczyk wędkarski</i>
hürü	wayumu	koa	wajumo	<i>krab</i>
		kodibio	tonoro	
		dalikin	yjeki	<i>mój zwierzak</i>
		marishi	awasi	
			enàtary	<i>jego nos</i>
			kurijara	
		banahu	ore	
		shifen	ituna	<i>być/stać się zgorzkniałym</i>
mua			nono	
		shimarha	pyrywa	<i>strzała</i>
		oniabo, iniabo	tuna	
		khayaba	kusipo	<i>pchła</i>
		ikikhodo	wàto	
		hadali		<i>słońce</i>
		bahu rheroko	pena	<i>drzwi</i>
núbana			yjere	
		shiba		<i>kamień</i>
		udaha	pi	<i>skóra</i>

- (f) i. 1. Bian thoyothonon dadukha.
2. Bian horhorho yâka.
3. Bian kasakabo diki landa.
4. Dashî danoro diakoka.
5. Dashimakufa hîri lokoa hu.
6. Ikî kolokoka to hime.
7. Ludukha to kabadaro.
8. Lufarafa to kabadaro oma.
9. Lufarafa.
10. Lufarufa aba kabadaro.
11. Namithadufa de.
12. To thoyotho kanabafa to kodibiobe khonan.
13. To thoyotho kanabufa to kodibiobe.
- ii. 14. Lufarufa aba kabadaro tora hiyaro oma.
15. Hushimaku we.
16. Horhorho diakoka to shibabe.
- iii. N. *Mężczyzna będzie słuchał.*
O. *Będziemy się śmiali.*
P. *Będą krzyczeli.*
Q. *Tu jest trzech mężczyzn.*

(g)

• abu	• anura	• irumu
• ábuna	• ariha	• ladüga
• achülüra	• ariñaha	• ligía
• adeira	• arüna	• nugía (nuguya)
• adüga	• ásurá	• ou(n)we
• adumureha	• áwaha	• súdara
• adura	• ayawa	• sun
• áfara	• bugía (buguya)	• tugía (tuguya)
• afeidira	• ebelura	• uagu
• áfurida	• eifi	• úduraü
• áluaha	• eiga	• umadaü
• aluguraha	• hagía	• un
• anhein	• halaü	• wagía
• anihein	• íchiga	• ya